

УДК 336.71

Карелов М.В.
студент

Харківського національного університету будівництва та архітектури

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИ ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ

ECONOMIC ESSENCE AND METHODS OF ASSESSMENT BANK LIQUIDITY

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню банківської ліквідності, необхідності та значенню ліквідних коштів для комерційного банку. Перераховано основні внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на процес ліквідності банківської установи. Визначено основні методи оцінки ліквідності банку. Розглянуто значення ліквідності активів та пасивів балансу.

Ключові слова: банк, ліквідність, аналіз ліквідності банку, внутрішні та зовнішні фактори, методи аналізу ліквідності банку, функції банку.

АННОТАЦІЯ

Статья посвящена исследованию банковской ликвидности, необходимости и значению ликвидных средств для коммерческого банка. Перечислены основные внутренние и внешние факторы, влияющие на процесс ликвидности банковского учреждения. Определены основные методы оценки ликвидности банка. Рассмотрено значение ликвидности активов и пассивов баланса.

Ключевые слова: банк, ликвидность, анализ ликвидности банка, внутренние и внешние факторы, методы анализа ликвидности банка, функции банка.

ANNOTATION

The article investigates bank liquidity, the need and value of liquidity for commercial banks. Transferred major internal and external factors affecting the process of liquidity in the banking institutions. The main methods of evaluating the bank's liquidity. The role of liquidity of assets and liabilities balance.

Key words: bank liquidity analysis of bank liquidity, internal and external factors, methods of analysis of bank liquidity, the functions of the bank.

Постановка проблеми. Найважливішою функцією банківської системи є трансформація строковості грошей, тобто залучення банками вільних фінансових ресурсів і вкладення їх на більш тривалий строк. Природою ризику ліквідності є сама банківська діяльність. Для забезпечення постійної діяльності банк повинен уміти управляти ліквідністю. Особливої актуальності процес управління ліквідністю набуває в умовах удосконалення політики банків, що спрямована на оптимізацію фінансової стійкості та ліквідності. Це пояснюється існуванням зворотної залежності між підтриманням високого рівня ліквідності та доходності активів банку, оскільки збільшення банком ліквідності спричинює втрати доходності його активів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел і публікацій показує, що дослідженню банківської ліквідності приділяється велика увага як іноземних науковців і практиків, таких як С. Братанович, Х. Грюнинг, У. Гулд, О. Лаврушин, А. Лобанов, В. Муравйов, М. Поморіна, П. Роуз, І. Фаррахов, А. Чугунов, А. Шапкин та ін., так і вітчиз-

няних (І. Волошин, В. Зінченко, Г. Карчева, О. Ковальов, О. Кіреєв, В. Кротюк, О. Куценко, О. Оконська, М. Сорокін та ін.).

Метою статті є вивчення економічної сутності банківської ліквідності, а також необхідності та значення ліквідних коштів для комерційного банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні світові тенденції розвитку банків, що характеризуються суттєвими змінами в умовах їхньої діяльності, зумовлюють необхідність використання адекватної системи управління ризиками. Найважливішою функцією банківської системи є трансформація строковості грошей. Для забезпечення безперервної діяльності банки повинні забезпечувати високий рівень управління ліквідністю, що вимагає організації сучасної системи регулювання та нагляду за ризиком ліквідності [10].

Поняття «ліквідність комерційного банку» означає можливість банку своєчасно і повно забезпечувати виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу банку, оптимальним розміщенням і величиною коштів за статтями активу і пасиву балансу з урахуванням відповідних термінів [2].

Ліквідність надзвичайно важлива для банку, оскільки її відсутність небезпечна, як і банкрутство. Банківська ліквідність залежить від багатьох чинників, які поділяються на дві групи – внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх чинників належать:

- дисбаланс грошових потоків, викликаний невідповідністю структури вимог та зобов'язань банку;

- структура та стабільність депозитної бази банку;

- достатність капіталу;

- якість активів;

- фінансовий стан позичальників;

- репутація банку, яка впливає на здатність швидкого запозичення коштів на ринку;

- неправильна стратегія управління ліквідністю (наприклад, пріоритетність прибутковості перед ліквідністю).

До комплексу зовнішніх належать чинники загальноекономічного характеру:

- грошово-кредитна політика;

- стан грошового ринку;

- низька ліквідність окремих сегментів фінансового ринку для конкретних видів активів,

що ускладнює їх продаж за прийнятною ціною за короткий термін; можливості запозичення коштів у центральному банку;

– регулятивні обмеження в країні; загальні кризові явища в економіці, які унеможливають безперерйне залучення коштів [5].

Кожний комерційний банк повинен самостійно забезпечувати підтримку своєї ліквідності на заданому рівні на основі як аналізу її стану за конкретні періоди часу, так і прогнозування результатів діяльності і проведення в подальшому науково обґрунтованої економічної політики в області формування статутного капіталу, фондів спеціального призначення і резервів, залучення позикових коштів сторонніх організацій, здійснення активних кредитних операцій [3].

Національний банк України (далі – НБУ) аналізує ліквідність банків другого рівня, спираючись на звітність, що надійшла від них, з метою захисту інтересів вкладників і кредиторів банку на мікрорівні та для ефективного і стабільного функціонування банківської системи загалом. Тому визначення, наведене в Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28 серпня 2001 р. № 368: «ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів», відповідає меті аналізу та регулювання контролю ліквідності банків другого рівня НБУ [1].

У сучасних економічних умовах банківську ліквідність можна розглядати також як багаторівневу систему категорій, яка об'єднує такі поняття, як:

- ліквідність банківської системи;
- ліквідність банку;
- ліквідність балансу банку (ліквідність активів, ліквідність пасивів).

Ліквідність банківської системи залежить від ліквідності банківських установ, Національного банку України і держави, а також розвитку міжбанківського ринку, що дає змогу вважати банківську систему цілісною. На ліквідність банківської системи також впливають зовнішній та внутрішній борг України, рівень інвестицій, динаміка кредиторської та дебіторської заборгованості, законодавчо-нормативна база захисту кредиторів.

Ліквідність банку є запорукою його стійкості, оскільки банк, який володіє достатнім рівнем ліквідності, може з мінімальними затратами для себе виконувати такі функції:

- проводити платежі за дорученням клієнтів;
- повертати кредиторам (вкладникам) кошти як із настанням терміну погашення, так і достроково;
- сплачувати випущені цінні папери;

– відповідати за зобов'язаннями, які можуть відбутися в майбутньому, в тому числі за позабалансовими зобов'язаннями.

Ліквідність банку тісно пов'язана з поняттям ліквідності балансу. Цей показник визначається співвідношенням вимог (статей активу) та зобов'язань (статей пасиву) на певний момент часу. Ліквідність балансу є співвідношенням окремих статей активу та пасиву балансу з метою порівняння їхніх значень зі значенням встановлених нормативів. Варто зазначити, що ліквідність балансу банку є основним фактором ліквідності самого банку. Тому немає підстав протиставляти ці поняття як несумісні.

На ліквідність банківського балансу впливають певні фактори, серед яких можна виділити співвідношення строків залучення ресурсів та строків розміщення коштів, структуру активів, ступінь ризикованості активних операцій, структуру пасивів, якість управління ліквідністю банком.

Баланс банку вважається ліквідним, якщо його стан дає змогу за рахунок швидкої реалізації активів покривати термінові зобов'язання за пасивами. Можливість швидкого перетворення активів банку в грошову форму для виконання власних зобов'язань зумовлена багатьма чинниками, серед яких головний – відповідність термінів та обсягів розміщення фінансових ресурсів 9 термінам та обсягам їх залучення. На основі балансу банку можна розрахувати показники ліквідності, з яких окремі регламентовані Національним банком України, а інші можуть бути визначені самостійно для потреб банку під час проведення аналізу його надійності. Ліквідність активів передбачає, що активи можуть бути безпосередньо використані для погашення боргових зобов'язань або трансформуватися в грошові та інші платіжні засоби, іншу грошову форму [9].

Під ліквідністю активів розуміють їхню здатність перетворюватися у грошову форму під час реалізації або внаслідок погашення зобов'язань позичальником. Ступінь ліквідності того чи іншого виду активів залежить від їхнього призначення.

Ліквідність пасивів забезпечується наявністю їхніх стабільних джерел, не чутливих до коливань відсоткових ставок. До ліквідних пасивів належать залишки на поточних рахунках постійних клієнтів банку, кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій, кошти, одержані від емісії довгострокових облігацій банку, тощо [1].

У міжнародній банківській практиці найбільш ліквідною частиною активів вважається касова готівка, під якою розуміються не тільки гроші в касі, але і кошти, що знаходяться на поточному рахунку цього кредитного інституту в Центральному банку.

Традиційним для розуміння ліквідності вважається також підхід, коли з метою характеристики ліквідності банку розглядають ризик

ліквідності. Ризик – притаманна банківській діяльності можливість (вірогідність) понесення банком втрат та (чи) погіршення ліквідності внаслідок настання несприятливих подій, пов'язаних із внутрішніми чи зовнішніми факторами [10].

Практика управління ліквідністю свідчить, що недостатній її рівень часто стає першою ознакою наявності в банку серйозних фінансових труднощів. За таких умов, як правило, починається вплив клієнтів і закриття рахунків, що, у свою чергу, веде до підвищення потреби в ліквідних засобах і поглиблення кризи ліквідності. Банки змушені шукати джерела поповнення грошових коштів через продаж найбільш ліквідних активів та запозичення на ринку. За таких обставин проведення подібних операцій ускладнюється, адже кредитори неохоче надають позики банку, котрий перебуває на межі банкрутства, вимагаючи додаткового забезпечення і підвищення процентних ставок, а продаж активів може здійснюватися за несприятливих ринкових умов. Такі дії банку зводять нанівець доходи, потребують додаткових витрат та зумовлюють швидке наростання фінансових проблем. Фінансові проблеми такого роду мають характер висхідної спіралі в частині їх виникнення та низхідної спіралі в розрізі доступу до джерел фінансування з метою підвищення ліквідності. Отже, підтримання достатнього рівня ліквідності варто визнати пріоритетним завданням у діяльності кожного банку [5].

Аналіз ліквідності банку – процес дослідження факторів, що змінюють рівень ліквідності банку в динаміці з метою виявлення відхилень від планових чи нормативних значень та визначення впливу отриманих відхилень на діяльність банку. З одного боку, аналіз ліквідності банку є важливим складником механізму управління ліквідністю, успішність та обґрунтованість результатів якого створює підґрунтя для прийняття менеджментом банку правильних управлінських рішень. З іншого – це важливий складник аналізу банку, який дає змогу у поєднанні з іншими елементами аналізу доходити висновків про поточну та майбутню фінансову стійкість банку, ефективність та рівень ризику його діяльності, а також є підґрунтям для планування дій банку із залучення та розміщення ресурсів [8].

Завдання аналізу ліквідності банку:

- визначення фактичної ліквідності;
- оцінювання відповідності фактичних значень нормативів ліквідності вимогам, які встановлено НБУ;
- виявлення чинників, які викликали відхилення фактичних значень показників ліквідності від нормативних вимог;
- аналіз стабільності ресурсної бази банку;
- прогнозування потреби банку в ліквідних коштах;
- порівняльний аналіз вартості та доступності альтернативних джерел поповнення ліквідних коштів;

– аналіз різних напрямів розміщення надлишкових ліквідних коштів;

– інваріантний аналіз ліквідності банку за різних сценаріїв розвитку подій (як правило, оптимістичний, найбільш імовірний та песимістичний) [5].

Ліквідність комерційного банку можна оцінити за допомогою:

- нормативів НБУ;
- коефіцієнтів.

Показники ліквідності встановлюються з урахуванням нагромадженого досвіду та конкретних економічних умов у країні і є обов'язковими для виконання. Дотримання нормативів ліквідності є необхідною умовою нормальної діяльності банку, проте не повинно трактуватися як безспірне свідчення ефективного управління ліквідністю. Установлення мінімальних вимог не може вирішити широкого кола питань, пов'язаних із банківською ліквідністю [6].

Одним із етапів оцінки ліквідності є виявлення того, наскільки банк дотримується нормативів ліквідності, встановлених НБУ. Встановлення нормативних вимог щодо ліквідності, обов'язкових для кожної банківської установи, є звичайною практикою центральних банків низки країн. Це дає змогу здійснювати контроль за ліквідністю банків та підтримувати необхідний рівень ліквідності банківської системи загалом. Здебільшого з цією метою застосовується метод коефіцієнтів, який дає можливість не тільки оцінити рівень ліквідності окремого банку, але й здійснювати порівняльний аналіз ліквідності різних за розмірами банків [7].

Оцінити ліквідність банку можна методом коефіцієнтів, який є найпростішим. Коефіцієнтний метод аналізу ліквідності банку передбачає:

- виявлення та визначення складу, періодичності розрахунку та граничних показників ліквідності;
- аналіз та оцінку стану показників ліквідності на основі порівняння фактичних значень з нормативними, граничними; аналізу динаміки фактичних значень показників; факторного аналізу змін фактичних значень;
- визначення способів усунення невідповідностей, встановлених на основі аналізу.

Важливим елементом під час оцінки ліквідності банку є розрахунок коефіцієнтів ліквідності, динаміки коефіцієнтів миттєвої ліквідності, загальної ліквідності зобов'язань банку, ресурсної ліквідності зобов'язань, генеральної ліквідності зобов'язань, ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів, ліквідності робочих активів, співвідношення ліквідних та загальних активів [4].

Органи нагляду повинні проводити незалежну оцінку банківських стратегій, положень, процедур та принципів, що стосуються управління ліквідністю. Спираючись на результати своєчасно проведеного аналізу, органи нагляду

повинні дійти висновків щодо відповідності рівня банківської ліквідності встановленим вимогам. З огляду на це банку може бути запропоновано внести необхідні зміни до його системи управління ліквідністю.

Проведення кількісної оцінки діяльності банку щодо забезпечення відповідного рівня ліквідності здійснюється шляхом встановлення нормативних значень або нормативів для окремих обов'язкових коефіцієнтів та надання рекомендацій щодо застосування необов'язкових нормативів. Такі заходи спрямовані передусім на визначення ліквідної позиції банку, потенційного дефіциту або надлишку ліквідних коштів. Якісна оцінка передбачає оцінку діяльності керівництва та управлінського персоналу банку щодо визначення стратегії управління ризиком ліквідності та її використання у щоденній діяльності банку разом зі стрес-тестуванням та складанням резервних планів [10].

Висновки. Ліквідність банку – це здатність банку забезпечити повне і своєчасне виконання своїх фінансових зобов'язань. Рівень банківської ліквідності безпосередньо впливає на стійкість всієї банківської системи. Для ефективного управління банки повинні здійснювати аналіз ліквідності на основі тих методів, які враховують їхні особливості з одночасною умовою дотримання економічних нормативів. Комплексне застосування вищезазначених інструментів, з одного боку, сприятиме покращенню якості управління ліквідністю на рівні окремого банку, а з іншого – стане одним із напрямів покращення ефективності виконання наглядових функцій регуляторними органами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : інструкція, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 р. № 368. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>.
2. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: Навчальний посібник / Б.П. Адамик. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002.
3. Василик О.Д. Банківські операції і банківське обслуговування. – // Фінанси України, 2003.– № 1.
4. Васюренко О.В. Банківські операції: Навчальний посібник. / О.В. Васюренко – 4-те вид., перероблене і доповнене – Київ: Знання, 2004. – 324 с.
5. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності: Підручник / Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуненко І.М. та ін.; за ред. Герасимовича А.М. – К.: КНЕУ, 2005.
6. Денисенко М.П. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід): Навч. посіб. / М. П. Денисенко -К.: Вид. дім «Професіонал», 2004. – 319 с.
7. Дзямулич М.І., Забезпечення ліквідності комерційного банку в умовах фінансової кризи. / М. Дзямулич // Економічний простір. – 2009.– № 23/2.
8. Ребрик Ю.С. Аналіз ліквідності банку в умовах нестабільності фінансових ринків / Ю.С. Ребрик // Економічний аналіз. – 2010. – № 5. – С. 326–328.
9. Рид Э., Картер Р. Коммерческие банки: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1993. – 502 с.
10. Стельмах В.С. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 11 / Стельмах В.С., Міщенко В.І., Крилова В.В., Набок Р.М., Приходько О.Г., Грищук Н.В. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – 220 с.